

Довбиш
Микита Олегович

Зміни соціально-політичного клімату в країнах Європи в контексті діяльності МВФ

УДК 339.73:061.27 МВФ (4): 316.334.3
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616-2019-4-22-29>

Довбиш Микита Олегович
аспірант кафедри політичних наук
і права
Південноукраїнського національного
педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського
вул. Старопортофранківська, 26,
Одеса, Україна

Багато країн світу, здійснюючи економічні перетворення, потребують великих капіталовкладень. Особливо в країнах з перехідною економікою, де потреба в грошових ресурсах відчувається особливо гостро, виникає необхідність у внутрішніх і зовнішніх запозиченнях, які фіксуються у вигляді державного боргу. В умовах нестабільної економічної ситуації в Україні питання державного боргу є досить актуальним, оскільки воно тісно пов'язане з низкою таких факторів, як хронічний бюджетний дефіцит, структурна деформація економіки, залежність від імпорту енергоносіїв, значні потреби в капіталі для технологічного оновлення галузей національної економіки, низький рівень інвестиційної та інноваційної активності, необхідність збільшення валютних резервів для забезпечення стабільності національної грошової одиниці, нееластичність видатків бюджету тощо. І тому вивчення основних напрямів впливу МВФ на макроекономічну стабілізацію в країнах Європи та вироблення на цій основі нових наукових результатів, які можуть бути використані в Україні, є важливими і своєчасними питаннями. Обрання сучасною Українською державою вектору європейського розвитку, що означає у майбутньому її вступ до Європейського Союзу, стало одним із аргументів або підстав для звернення українського Уряду за отриманням кредиту від Міжнародного валютного фонду для успішного розвитку національної економіки. Отже, виникає необхідність проведення ґрунтовного наукового дослідження діяльності МВФ у галузі соціальної політики щодо кредитованих ним країн на прикладі інших країн.

Метою даного дослідження є вивчення становища, в якому опинилися країни ЄС внаслідок боргової кризи, з'ясування причин виникнення цієї кризи та прогнозування можливих сценаріїв виходу з неї.

У статті розглядається питання діяльності Міжнародного валютного фонду в галузі соціальної політики. Автором розкритий досвід діяльності Міжнародного валютного фонду та його перспективи в Україні, Чехії та Греції, досліджено стан та тенденції державного боргу. Вказані наслідки, які має його динаміка на економіку країни, та запропоновані шляхи удосконалення управління державним боргом в період фінансово-економічної кризи.

Ключові слова: Міжнародний валютний фонд, державний борг, зовнішній державний борг управління державним боргом, боргова безпека, пенсійна реформа, фінансова криза, дефолт.

Вступ. Багато країн світу, здійснюючи економічні перетворення, потребують великих капіталовкладень. Особливо в країнах з перехідною економікою, де потреба в грошових ресурсах відчувається особливо гостро, виникає необхідність у внутрішніх і зовнішніх запозиченнях, які фіксуються у вигляді державного боргу. В умовах нестабільної економічної ситуації в Україні питання державного боргу є досить актуальним, оскільки воно тісно пов'язане з низкою таких факторів, як хронічний бюджетний дефіцит, структурна деформація економіки, залежність від імпорту енергоносіїв, значні потреби в капіталі для технологічного оновлення галузей національної економіки, низький рівень інвестиційної та інноваційної активності, необхідність збільшення валютних резервів для забезпечення стабільності національної грошової одиниці, нееластичність видатків бюджету тощо. І тому вивчення основних напрямів впливу МВФ на макроекономічну стабілізацію в країнах Європи та вироблення на цій основі нових наукових результатів, які можуть бути використані в Україні, є важливими і своєчасними завданнями. Обрання сучасною Українською державою вектору європейського розвитку, що означає у майбутньому

її вступ до Європейського Союзу, стало одним із аргументів або підстав для звернення українського Уряду за отриманням кредиту від Міжнародного валютного фонду для успішного розвитку національної економіки. А тому й виникає необхідність проведення ґрунтовного наукового дослідження діяльності МВФ у галузі соціальної політики щодо кредитованих ним країн на прикладі інших країн.

Мета та завдання. Метою нашого дослідження є вивчення становища, в якому опинилися країни ЄС внаслідок боргової кризи, з'ясування причин виникнення цієї кризи та прогнозування можливих сценаріїв виходу з неї. Досягнення вказаної мети вимагає виконання таких завдань:

- сформувати ефективний механізм регулювання державного боргу (особливо у період наростання темпів фінансової кризи та її наслідків у післякризовий період).

- обґрунтувати взаємозалежність бюджетної дієздатності держави, стабільності її національної валюти та фінансової підтримки міжнародних фінансових організацій від характеру врегулювання боргової проблеми.

Результати. Вивчення співробітництва МВФ із транзитивними країнами Європи має не тільки

наукове, а й практичне значення для використання результатів аналізу під час розробки Україною власної економічної моделі і формування стратегії співробітництва з міжнародними економічними та фінансовими організаціями.

Аналізу проблематики розглядуваної теми приділяють увагу як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Слід згадати роботи таких вітчизняних дослідників як І. Антоненко, О. Іваницька, В. Кабанов, І. Примаченко, В. Андрійчук, І. Білорус, Л. Гришина, М. Димчин, П. Карась, В. Колосова, О. Салтинський, М. Султанов та інші, хоча окремі аспекти досліджуваного питання потребують ґрунтовних подальших досліджень. Ця проблема набуває особливої актуальності і серед зарубіжних науковців, таких як Л. Бальцеревич, Л. Ерхард, Р. Рарро, М. Фрідмен, Р. Мандела, Р. Масгрейв, Дж. Бюкенен та інших.

Процес глобалізації є невіддільною частиною лібералізації міжнародної торгівлі, міжнародних валютно-кредитних відносин. Одним із найважливіших акторів глобалізації світогосподарських зв'язків виступає Міжнародний валютний фонд (МВФ), який займає ключове місце в розглядуваній системі. Регулююча та стабілізуюча функції цієї організації є безперечно важливими й необхідними. Одним із найважливіших напрямів діяльності МВФ наприкінці ХХ ст. є сприяння демонтажу адміністративно-командної системи управління економікою в постсоціалістичних країнах, її переходу до системи ринкових відносин та інтеграції у світове господарство. Деякі з цих країн користувались послугами МВФ задовго до 1989 року. Так, Фонд надавав фінансову та технічну підтримку на ранніх стадіях реформ в Угорщині, Румунії та Югославії в 1980-х роках.

Але тільки після краху комунізму в 1989 році, до членства та діяльності Фонду долучились 25 нових членів з колишнього соціалістичного блоку. Прихід нових членів був найбільш значною подією в історії Фонду після падіння Бреттон-Вудської системи. Всього через кілька місяців після падіння Берлінської стіни, в лютому 1990 року Польща отримала допомогу від МВФ на підтримку «Плану Бальцеревича» для радикальних реформ.

В тому ж році були розроблені програми для Угорщини та Югославії, а пізніше, у 1991 році, – для Болгарії, Чехословаччини та Румунії. Після розпаду Радянського Союзу ще багато країн зажаляли отримати допомогу, але на цьому етапі МВФ зіткнувся з проблемою: більшості нових держав не вистачало інституційного потенціалу для задоволення стандартів кредитування Фонду [9].

Сучасний стан розвитку України безпосередньо пов'язаний як із внутрішнім, так і з зовнішнім середовищем впливу на економіку. Результатом фінансово-економічної кризи стали проблеми платіжного балансу, зниження ВВП, девальвація

національної валюти, зростання інфляції, масове безробіття, відсутність соціальних гарантій, крах банківської сфери, скорочення можливостей доходів регіонів. Все це посилено політичною нестабільністю в зв'язку з тимчасовою втратою контролю над частиною території країни у поєднанні з різким зростанням витрат бюджету, необхідністю збільшення фінансування оборони країни. Саме тому Україна з метою уникнення дефолту звернулася по допомогу до міжнародних фінансових організацій, зокрема, міжнародного валютного фонду (МВФ) [15].

На своєму офіційному сайті МВФ позиціонує себе як «організацію 187 країн, які працюють над стимулюванням глобального валютного співробітництва, забезпеченням фінансової стабільності, сприянням міжнародної торгівлі, підвищенням зайнятості та стійким економічним зростанням, а також зниженням рівня бідності в усьому світі» [2]. Відповідно до цього визначення МВФ – благодійна організація, яка надає допомогу бідним. Однак на ділі це не зовсім так. Багато економістів вважають, що після Ніксонівського шоку (скасування конвертованості долара в золото) МВФ перестав відповідати своєму функціональному призначенню і його слід було закрити.

МВФ має повноваження на створення і надання своїм членам міжнародних фінансових резервів у формі «Спеціальних прав запозичення (СПЗ)». Фінансові ресурси Фонду формуються головним чином за рахунок передплати («квот») його 188 держав-членів, загальна сума якої на цей час складає близько 293 млрд доларів США. Квоти визначаються за формулою, виходячи з відносних розмірів економік держав-членів [2].

Основна фінансова роль МВФ полягає в наданні короткострокових кредитів членам, які зазнають труднощів з платіжним балансом. Свій вплив на економічний курс тієї чи іншої країни МВФ здійснює на основі простого принципу: надає кредити (вигідніші, ніж будь-який комерційний) в обмін на строго певний курс проведення економічної політики. Між урядом країни і МВФ підписується «Лист про наміри». У цьому документі чітко обумовлюються всі передбачувані економічні заходи [11]. Фінансування МВФ дає одержувачам необхідний перепочинок для подолання проблем з платіжним балансом. Влада країн у співпраці з фондом розробляє програми стабілізації, підтримувані фінансуванням фонду, а продовження фінансової підтримки зумовлено успіхами в реалізації цих програм. При цьому комісари МВФ строго стежать за виконанням кожною країною взятих на себе зобов'язань. У даному випадку говорити про повний суверенітет держави не доводиться, бо її економічна і соціальна політика підконтрольна МВФ.

За умови лобювання керівництвом розвинених країн інтересів своїх товаровиробників, що широко

практикується останнім часом, ключова роль держави має полягати в стимулюванні використання переваг глобалізації, з одного боку, і в протидії її негативному впливові – з іншого. Така політика має сприяти посиленню конкурентних переваг національної економіки та ефективності соціальної політики. Вона має стати невіддільним складником системи забезпечення національної безпеки держави [10].

Дослідниця питань впливу трансів МВФ на економічну ситуацію в Україні О.М. Іваницька [6] зазначає, що співробітництво з МВФ допомагає підвищенню кредитного рейтингу країни на світовому фінансовому ринку, сприяє вдосконаленню банківської та грошово-кредитної системи держави, дозволяє скорегувати поточний платіжний баланс та не допустити дефолту в країні. В той самий час автор наводить і критичні аргументи щодо вимог МВФ, що негативно впливають на добробут населення в довгостроковій перспективі.

Польська дослідниця М. Прочек (M. Proczek) [18] позитивно характеризує діяльність МВФ, вказуючи на підвищення ефективності економічних реформ в державах-членах, а також програм розвитку, що реалізуються й є одними з важливих вкладів організації в стратегію стійкого розвитку світової економіки.

Політика та діяльність МВФ часто критикуються з боку економістів. Підстави для такої критики існують, адже часто економічна ситуація країн, що співпрацювали з фондом, не поліпшувалася, а навпаки – погіршувалася (мексиканська криза 1994 р., азіатська криза 1997 р., позики в 1989 р. Руанді). Лауреати Нобелівської премії з економіки Джозеф Стігліц та Мілтон Фрідман (є одними з найгостріших критиків) вказують на помилки і негативні наслідки співпраці країн з МВФ. У розрізі даної проблеми Дж. Стігліц у своїй доповіді як лауреат Нобелівської премії різко засуджував політику МВФ і Світового банку, що пропагувала рецепти шокової терапії та повної лібералізації економік постсоціалістичних держав. Науковець зазначає, що відсоткові ставки за кредитами МВФ є досить високими, а монетарна політика, що диктується фондом кризовим країнам, не відповідає фінансовій політиці, орієнтованій на економічне зростання, яка прийнята в Великобританії і Франції.

«Гроші на таких умовах, очевидно, послаблять економіку і зроблять, в кінці кінців, більш складнішим повернення грошей», – заявляє колишній головний економіст Світового банку Дж. Стігліц [12; 13].

На думку Мілтона Фрідмана, МВФ, як і будь-яка бюрократична структура, існує за своїми законами і приносить більше шкоди, ніж користі. Враховуючи логіку лібералізму, вчений не бачить сенсу у фінансовій допомозі слаборозвиненим країнам, що не вирішує проблеми, а навпаки, ускладнює

відсталість. Дослідник вважає, що країни повинні вибирати свій шлях, і наводить як приклад Китай, який не виконав порад МВФ, а вибрав свій шлях, поставивши на перший план збільшення кількості робочих місць, а не приватизацію. Сільгоспугіддя в країні досі не перейшли в приватну власність, але економіка зростала швидкими темпами, а рівень іноземних інвестицій вище, ніж в США. Виступаючи в Гонконзі перед початком річного зібрання МВФ, Мілтон Фрідман підкреслив, що ще після падіння Бреттон-Вудської системи в 1971 р. відпала необхідність в існуванні організації типу МВФ.

У своїх наукових дослідженнях М.А. Султанов [14] виокремлює причини, через які реалізація програм МВФ не отримує бажаного результату.

Діяльність МВФ ґрунтується на наданні кредитів в іноземній валюті країнам-членам з метою покриття дефіцитів платіжних балансів (тобто поповнення валютних резервів) та підтримання макроекономічної стабілізації і структурної перебудови економіки (тобто для фінансування бюджетних витрат уряду).

Враховуючи необхідність обґрунтування, під час дослідження проаналізовано аргументи, що підтверджують та спростовують виокремлені науковцем причини негативного впливу діяльності МВФ на розвиток і функціонування економічних систем країн, що розвиваються. Зокрема, найбільшу частку в загальній сумі квот мають країни «Великої сімки», які визначають фінансові та організаційні відносини позичальників з МВФ. Своєю чергою керівні посади займають економісти з цих країн, які забезпечують розробку та реалізацію проектів фонду. Однак конкретні положення програми співпраці визначаються самою країною-позичальником. Фонд стежить лише за виконанням умов та приймає рішення про кредитування. Погоджуємося з тим, що не можна використовувати з однаковим успіхом одні й ті самі інструменти в різних країнах, навіть одного регіону і приблизно однакового рівня розвитку.

Відповідно до інформації Незалежного відділу оцінки, що здійснював аналіз діяльності МВФ з нагляду в 2013 р., держави-члени вважають, що фонд став більш відкритим і прислуховується до потреб країн, реагуючи на їх запити.

Серед негативних наслідків, до яких призводить використання кредитних коштів фінансових організацій, науковці виділяють: фінансові кризи, збільшення боргу, поглиблення економічних диспропорцій, зростання масштабів бідності, низьку ефективність фінансової допомоги, слабке економічне зростання тощо [4].

Чимало експертів вважають, що якщо країна підписала резервну угоду з МВФ, її економіка, яка і так перебуває в глибокому занепаді, не оговтається від заходів жорсткої економії і ніколи не зможе вирішити своїх проблем [13]. Проте фінансування

МВФ дає одержувачам необхідний перепочинок для подолання проблем з платіжним балансом. Влада країн у співпраці з фондом розробляє програми стабілізації, підтримувані фінансуванням фонду, а продовження фінансової підтримки зумовлено успіхами в реалізації цих програм [5].

Конкретні положення програми співпраці визначаються самою країною. Фонд слідкує тільки за тим, щоб зміни в політиці були достатніми для подолання проблеми з платежами держави. Логіка його вимог проста: країна, яка має проблему платежів, витрачає більше коштів, ніж вона отримує. Ситуація буде зберігатися, поки не буде проведена економічна реформа. Фонд вступає в перемовини і готовий вислуховувати заперечення, може коригувати свої вимоги, якщо визнає аргументи країни-одержувача. Наприклад, у березні 2011 р. уряд Португалії направив у МВФ (одночасно з Єврокомісією) свою програму розвитку і стабільності разом із заявкою на фінансову допомогу. Ця програма була погоджена з опозицією, оскільки було розуміння необхідності досягнення національного консенсусу. Місія кредиторів, яка прибула до Португалії в травні, програму погодила, склала умови кредитування і попросила прийняти їх як уряд, так і опозицію, яка мала солідні шанси прийти до влади наприкінці червня. Власне, так і сталося, після чого новий уряд посилив програму (з чим погодилася нова опозиція – колишня влада). Таким чином, програма виходу з кризи виявилася не тільки більш радикальною, ніж пропонували експерти МВФ, а й справді національною. Внаслідок цього вже через два роки в країні скоротився дефіцит держбюджету, істотно знизилися процентні платежі за державними зобов'язаннями, зросла частка експорту у ВВП, в економіку почали повертатися іноземні інвестори. У підсумку Португалія першою з країн «Південної периферії» ЄС змогла подолати основні економічні проблеми і вже в травні 2014 р. відмовилася від програми міжнародної підтримки [10].

Переважна кількість невдач програм допомоги МВФ пов'язана з одним фактором – некомпетентністю. Причому взаємною. З одного боку, експерти фонду пропонували заходи, які теоретично ефективні і навіть допомагали комусь, але не враховували особливостей конкретної країни, з іншого боку – влада країни, яка гостро потребувала грошей, готова була брати їх на будь-яких умовах, не розуміючи ризиків, з якими пов'язана реалізація необхідних заходів. Тим більше, що про ризики часто взагалі не думали, оскільки реальним завданням було роздобути кошти і швидше їх «розпилити», а борги повісити на державу.

І одною із проблем є самі масштаби діяльності фонду, про це говорить досвід запозичень Греції. Розмір грецького боргу неминуче тягне за собою кредитування масштабів, які значно перевищують

ті обсяги, на які можуть розраховувати інші країни. «Винятковий доступ» до ресурсів МВФ, виданий Греції в 2010 р., був установлений на «сукупному ліміті в 600%» від квоти країни в МВФ. Замість цього в квітні 2013 р. сукупне фінансування досягло свого піку на позначці 3212% від грецької квоти [7].

Крім того, з листопада 2010 р. по квітень 2013 р. МВФ переглянув свій прогноз про номінальний ВВП Греції в 2014 р. у бік зниження на 27%. Це поставило під сумнів прозорість і підзвітність прогнозів фонду про стійкість боргів. Із цієї інформації випливає, що МВФ не зміг надати достовірну основу для коригування, яку повинна була виконати Греція. Тобто метою порятунку Греції було не відновлення процвітання жителів країни, а порятунок Єврозони [8].

Дії грецького уряду викликали масові акції, і ці акції протесту стали наймасовішими з часу оприлюднення урядом соціалістів плану скорочення національного боргу країни та приборкання бюджетного дефіциту. Програма уряду, аби впродовж 2010 р. знизити цей показник до 8,7%, а також зменшити національний борг, що становить 300 млрд євро, передбачав такі заходи: заморожування зарплат працівникам бюджетної сфери, 10-відсоткове скорочення допомоги працівникам держсектора, підвищення пенсійного віку в 2015 році до 63 років, а також збільшення акцизів на бензин, алкоголь і тютюн [7].

Наступного 2011 р. 22 червня уряд Греції за підтриманою грецьким парламентом пропозицією нового міністра фінансів Евангелоса Венізелоса прийняв середньострокову програму жорсткої економії. Вона передбачає зниження мінімального індивідуального доходу, оподаткованого податком на прибуток, із 12 тис. до 8 тис. євро на рік. Прийняття програми викликало нову хвилю протестів. Між тим у ЗМІ все частіше з'являлися повідомлення про можливе виключення країни із зони євро та повернення до грецької драхми. Також у третьому кварталі 2011 р. рівень безробіття в країні сягнув позначки 17,7% – рівня 1998 р. [8].

У результаті страйку в листопаді 2014 р. були скасовані всі внутрішні й зовнішні авіарейси, закриті державні установи, порушена робота громадського транспорту, включаючи припинення роботи поїздів і поромів, як повідомляло «Reuters». Загальна конфедерація трудящих Греції (GSEE) і Конфедерація профспілок службовців Греції (ADEDY) оголосили страйк на знак протесту проти запланованих звільнень і пенсійної реформи, яких вимагали Євросоюз і МВФ [16].

«Ми пообіцяли виборцям припинити співпрацю з представниками МВФ, Єврокомісії і Європейського центрального банку, оскільки ми відкидаємо запропоновані заходи економії», – заявив 30 січня

2015 р. в Афінах новий міністр фінансів країни Янніс Варуфакис після зустрічі з главою Єврогрупи Йеруном Дейсселблумом. Глава МВФ Крістін Лагард заявила, що Греція все ще має провести низку реформ, пов'язаних із підвищенням ефективності збору податків і зниженням судових заборгованостей. У Євросоюзі також відмовилися прощати борги Греції, але заявили про готовність дати відстрочку по їх поверненню [10]. Алексіс Ціпрас обіцяв виборцям домогтися перегляду умов економічної допомоги і списання частини зовнішнього боргу Греції, який становить 320 млрд євро (175% ВВП країни) [17].

Для порівняння, становище Греції також погіршилося після застосування антикризової програми МВФ, але унікальність її ситуації полягає у величезній різниці між боргом і ВВП та відсутністю власної валюти, яку можна було б девальвувати. Тобто спершу погіршення економічної ситуації змушує країну постукати в двері МВФ, який потім видає кредити на дуже невигідних умовах. Ці так звані заходи жорсткої економії провокують вуличні протести, депресію та безробіття. Наприклад, рівень безробіття серед грецької молоді сьогодні підскочив до 50%. Тим часом прем'єр-міністр А. Ціпрас організував референдум, щоб народ зміг вибрати своє майбутнє, і суспільство сказало «ні» заходам жорсткої економії.

Причиною, з якої МВФ був змушений узяти на себе такі зобов'язання, була початкова відмова Європи від розгляду скорочення боргу Греції, викликана страхом влади перед тим, що фінансова криза прорветься через брандмауер банківської системи Євросони. Це рішення призвело до невизначеності щодо здатності валютного союзу впоратися з кризою і збільшення спаду в грецькому виробництві. Коли в 2012 р. нарешті було досягнуто згоди щодо реструктуризації боргу, це створило вікно для приватних кредиторів, що дозволило зменшити їх вразливість, переключивши залишкові претензії на платників податків. У 2013 р. фонд визнав, що його аналітики знали про нестійкість грецького боргу, однак вирішили слідувати первісній програмі, «побоюючись, що зовнішні ефекти, пов'язані з Грецією, будуть загрожувати Євросоні та світовій економіці» [17].

І все ж таки МВФ відіграла важливу роль у запобіганні дефолту Греції у 2010 році. Фонд разом із шістьнадцятьма країнами ЄС розробив пакет фінансової допомоги загальним обсягом 110 млрд євро. Програма «стенд-бай» і розширене кредитування на загальну суму понад 50 млрд ЄПЗ стало основною частиною цього пакета допомоги. Фактично за допомогою програми «стендбай» фонд розблокував фінансову допомогу ЄС. Водночас реалізація програми економічних реформ, яка включала жорсткі вимоги щодо скорочення державних видатків, зменшення заробітної плати, збільшення пен-

сійного віку, підвищення податків, мала негативні соціальні наслідки для населення Греції та спричинила хвилю соціального невдоволення у вигляді страйків, акцій протесту і заворушень. Проте у 2014 році МВФ прозвітував про позитивні результати фінансової підтримки реформ. Уперше після кризи, у 2014 році, були помічені позитивні темпи зростання ВВП на рівні 0,6%, профіцит платіжного балансу – на рівні 0,9%, інфляція – близько 0% [8].

Однак слід зазначити, що на ці позитивні моменти впливали не лише виконання стабілізаційних програм МВФ, а й інші суттєві чинники, але виокремити їх практично неможливо.

Але, з іншого боку, є багато й негативного. Наприклад, жорстка монетарна антиінфляційна політика призводить не тільки до стримування дії чинників інфляції витрат, а й до гострої нестачі платіжних засобів у економіці у вигляді платіжної кризи, а внаслідок цього – і до скорочення вітчизняного виробництва, що, власне, і відбувалося в Україні. Обмеження грошової маси і внутрішнього кредитування, а також штучне стримування внутрішнього сукупного попиту спричиняє небажані соціально-економічні наслідки. Так, зниження темпів інфляції майже повним припиненням грошової емісії та низьким рівнем монетизації економіки спричинило нестачу готівкових коштів, гостру платіжну кризу, зниження сукупного попиту внаслідок невиплати заборгованої заробітної плати, затримок у виплаті пенсій та інших видів соціальної допомоги. Введення грошово-кредитного обмеження стримувало інвестиційну активність у країні, яка могла б бути спрямованою на економічне зростання [15].

Якщо говорити про боргову кризу у євросоні у 2010 р., то підходи кредитора критикує навіть незалежний наглядач МВФ. У звіті за 2016 рік Незалежне управління оцінки заявило, що МВФ винний у «надмірно оптимістичних прогнозах, які не змогли визначити масштаб проблеми та залишили враження, що ставляться до Європи інакше.

За словами Симеона Дянкова, экс-віце-прем'єра і экс-міністра фінансів Болгарії, більшість країн Євросоюзу, які провели успішну податкову реформу, робили її всупереч вимогам Міжнародного валютного фонду».

Реформи в режимі «шокової терапії» у кожному суспільстві є непопулярними, але якщо вони тривають недовго (до двох років) і декларують поступове покращення рівня життя людей, то є ефективними й досягають своєї мети. У Польщі, Румунії, Чехії, Греції наслідком таких реформ стало входження до складу Євросоюзу, Зони вільної торгівлі, світової банківської системи, єдиного безвізового простору.

Ефективність, доцільність кредитів МВФ в економіку України є предметом суперечки, протистояння як у політичних, так і в експертних колах [1].

Тепер особливо. Адже ніколи раніше кредити МВФ не мали такого безпосереднього впливу на формування соціальної політики країни, як в ці роки. Прямо чи опосередковано умовою отримання траншу були насамперед оптимізація системи соціальних пільг і допомог, в тому числі системи пенсійного забезпечення. Приведення до рівня собівартості цін і тарифів на житлово-комунальні послуги. Інституціям державної влади, Уряду зокрема, необхідно дуже чесно, доступно пояснити суспільству, яка мета реформ і як довго потрібно «потерпіти» [10].

Для української економіки співпраця з МВФ – це також політика «затягування поясів», адже теперішній уряд не обіцяє кардинального підвищення заробітних плат, збільшення прожиткового мінімуму, стабільності цін на енергоносії, хоча запевнив про створення нових робочих місць. Кредити потрібно коли-небудь віддавати, адже вони збільшують державний борг. Хоча будемо сподіватися, що вони стануть гарантією нових економічних реформ, міцності гривні щодо євро та долара, підвищать життєвий рівень громадян України [4].

Вимоги МВФ щодо виходу України на рівень дефіциту бюджету в 3% від ВВП є досить складними для досягнення в практиці, оскільки де-факто наша країна веде військові дії проти російської окупації частини Донбасу. Для виконання поставлених МВФ умов щодо рівня бюджету в Україні було б доцільним, за досвідом Естонії, перейти до використання механізму оподаткування розподіленого бюджету, який передбачає оподаткування тільки тієї частини прибутку підприємств, що направляється на виплату дивідендів. Це б дозволило вивести з «тіні» значну частину економіки України та залучити до нашої країни іноземних інвесторів, а також швидко розплатитися за кредити МВФ та інших кредиторів. Інакше нашу країну може чекати «грецький» варіант виходу із кризи. Греція, використовуючи кредити МВФ та ЄС та дотримуючись їхніх рекомендацій, шість років виходила з кризи і втратила 25% ВВП країни [10].

При цьому варто мати на увазі напрацювання американських економістів Т. Сарджента (лауреата Нобелівської премії з економіки) та Н. Воллеса, які довели тезу про те, що боргове фінансування в довгостроковому періоді може призвести до ще вищої інфляції, ніж емісійна [3]. Слід враховувати й те, що в країнах з незрілою демократією (якою на сьогодні є й Україна) заможні верстви населення через парламент приймали і будуть приймати різного роду податкові пільги на свою користь. Запровадження в Україні під тиском МВФ в кінці 2016 р. реального електронного декларування доходів й власності державних службовців та прирівняних до них осіб (зокрема, й народних депутатів України) показало, що абсолютна більшість з них (або членів їх сімей) володіють значними статками, які

не кореспондуються з доходами від їх посад. Тому в нашій країні доцільним було б введення податку на приватний великий капітал в розмірі 10–15% (як це пропонується багатьма зарубіжними експертами, зокрема Т. Пікетті). Це б дозволило суттєво зменшити дефіцит бюджету та не порушити принцип соціальної справедливості в оподаткуванні. У розвинутих країнах існує так зване «золоте правило»: бюджетний дефіцит дозволяється за умови спрямування отриманих таким чином коштів тільки на розвиток економіки. Зокрема, в Конституції Німеччини сказано, що уряд не може планувати на один рік витрати, що перевищують інвестиції (за винятком особливих обставин, коли порушується макроекономічна рівновага). В нашій країні поки цього правила не змогли дотриматися всі уряди, хоча спроби робилися не раз, що говорить про незрілість демократичної системи України, в якій фактично побудована олігархічна модель економіки, де політичні партії обслуговують потреби олігархів.

Висновки. Продовження співпраці України з МВФ може принести користь економіці країни, але при цьому присутні й деякі ризики. Продовження співпраці з МВФ має стати гарантією проведення структурних реформ в українській економіці. Другий позитивний момент – внутрішня і зовнішня стабільність, підтримка курсу, покриття дефіциту бюджету. Разом із тим робота програми МВФ означає можливість появи ризиків, зокрема, кошти від МВФ можуть бути витрачені не на структурні реформи. Другим ризиком є збільшення державного боргу, що своєю чергою може призвести до нездатності уряду його повернути і загрози дефолту.

Державні органи управління повинні враховувати те, що існування державного боргу веде до позитивних і негативних наслідків. Зі стабілізуючого фактору державний борг може перетворитися на фактор, який починає гальмувати розвиток фінансової системи, а саме збільшувати навантаження на державний бюджет, що може призвести до зниження рівня боргової безпеки держави, погіршення її фінансової стійкості, блокування зарубіжними інвесторами і навіть банкрутства. Саме тому вирішення питань щодо раціонального використання залучених коштів, удосконалення механізму управління державним боргом повинні бути одними з найпріоритетніших завдань грошово-кредитної політики держави і особливо у період наростання темпів фінансової кризи та її наслідків у післякризовий період, коли діючі традиційні форми та методи управління державним боргом не мають позитивного впливу на соціальні та економічні процеси, а навпаки, спричиняють прискорення деформаційних процесів та гальмування економіки і не спонукають до ефективного розвитку України.

Основні вектори кредитування з боку МВФ урядів України та Чехії спрямовані передусім на стабілізацію курсу національних валют – української гривні, чеської крони, стабільності євро у Греції, тобто не на покращення економічного рівня населення – підвищення заробітних плат, пенсій, соціального забезпечення загалом.

На прикладі грецького досвіду українським політикам не варто вважати, що вступ у Євросоюз з подальшим переходом до Єврозони є умовою стабільного економічного поступу держави. Кожен посадовець, особливо фінансової сфери, має виконувати поставлені завдання відповідно до своєї кваліфікації, щоб не допустити економічного колапсу. Україні на цьому етапі потрібно проводити політику результату, а не просто вірити у світле майбутнє, і вже сьогодні втілювати нову економічну політику. Однією з основних передумов її успішності є подолання корупції та тіньової економіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: www.minfin.gov.ua. (дата звернення: 19 березня 2019).
2. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду URL: <http://www.imf.org/external/index.htm>. (дата звернення: 22 березня 2019).
3. Виклюк М.І. Система управління державним боргом URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1585> (дата звернення: 19 березня 2019).
4. Вівчар О.Й. Вплив державного боргу на економічну безпеку держави. *Економіка та держава*. 2013. № 4. С. 15–18.
5. Годовой отчет МВФ. 2015. URL: http://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/ar/2015/pdf/ar15_rus.pdf. <http://www.pravda.com.ua/articles/2015/03/17/7061736/?attempt=1>. (дата звернення: 27 березня 2019).
6. Іваницька О.М. Вплив траншів МВФ на економіку України. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія: Економіка, право, політологія, туризм*. 2014. № 4. С. 14–17.
7. Каргашина К.В. Долговой кризис Греции: вызов стабильности Европейского Союза. *Актуальные проблемы современных международных отношений*. 2016. Вып. 7. С. 47–52.
8. Колобердянюк І.І. Аналіз соціально-економічних показників в Республіці Греція в період кризового становища. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 8. С. 52–56.
9. Райнерт Е.С. Як багаті країни забагатіли і чому бідні залишаються бідними. Київ : Темпора, 2014. 444 с.
10. Рудан В.Я. Досвід та стратегічні орієнтири співпраці України з Міжнародним валютним фондом. *Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет ; редкол. : О.В. Ярошук (голов. ред.) та ін. Тернопіль : Економічна думка, 2017. Том 27. № 2. С. 36–49.*
11. Статті Угоди Міжнародного валютного фонду. Міжнародний валютний фонд. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_921. (дата звернення: 19 березня 2019).

12. Стиглиц Дж. Многообразнее инструменты, шире цели: движение к пост-Вашингтонскому консенсусу. *Вопросы экономики*. 1998. № 8. С. 12.

13. Стігліц Дж. Глобалізація та її тягар: пер. з англ. Київ : Академія, 2003. С. 37.

14. Султанов М.А. Анализ влияния рекомендаций МВФ на ситуацию в развивающихся странах в период экономических кризисов. URL: <http://jurnal.org/articles/2010/ekon64.html>. (дата звернення: 27 березня 2019).

15. Фурман І.В. Міжнародний валютний фонд в контексті співпраці з Україною: сучасний стан, ризики, перспективи. *Паламар. Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки*. 2013. № 4 (81). С. 275–285.

16. Bistis G. From Karamanlis to Tsipras: The Greek Debt Crisis through Historical and Political Perspectives. *Mediterranean Quarterly*. 2016. Vol. 27. No 1. P. 30–54.

17. Greek Statistics, The Bank of Greece. URL: <http://www.bankofgreece.gr/Pages/en/Statistics/default.aspx>. Дата звернення 29 березня 2019

18. Proczek M. Działalność międzynarodowego funduszu walutowego na rzecz równoważenia rozwoju państw członkowskich. URL: http://kolegia.sgh.waw.pl/pl/KES/kwartalnik/Documents/MPsrodek_%20KES%202_18.pdf. (дата звернення: 29 березня 2019).

REFERENCES:

1. Oficiyniy sayt Ministerstva finansiv Ukraini. URL: www.minfin.gov.ua.
2. Oficiyniy sayt Mizhnarodnogo valyutnogo fondu URL: <http://www.imf.org/external/index.htm>.
3. Viklyuk M.I. Sistema upravlinnya derzhavnim borgom URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1585>.
4. Vivchar O.Y. Vpliv derzhavnogo borhu na ekonomichnu bezpeku derzhavi. *Ekonomika ta derzhava*. 2013. № 4. S. 15–18.
5. Godovoy otchet MVF. 2015. URL: http://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/ar/2015/pdf/ar15_rus.pdf. <http://www.pravda.com.ua/articles/2015/03/17/7061736/?attempt=1>.
6. Ivanicka O.M. Vpliv transhiv MVF na ekonomiku Ukraini. *Naukoviy visnik Institutu mizhnarodnih vidnosin NAU. Seriya: Ekonomika, pravo, politologiya, turizm*. 2014. № 4. S. 14–17.
7. Kargashina K. V. Dolgovoy krizis Grecii: vyzov stabilnosti Evropeyskogo Soyuz. *Aktualnye problemy sovremennyh mezhdunarodnyh otnosheniy*. 2016. Vyp. 7. S. 47–52.
8. Koloberdyanko I.I. Analiz socialno-ekonomichnih pokaznikov v Respublicy Greciya v period krizovogo stanovischa. *Globalni ta nacionalni problemi ekonomiki*. 2015. Vip. 8. S. 52–56.
9. Raynert E.S. Yak bagati kraïni zabagatili i chomu bidni zalishayutsya bidnimi. Kiev : Tempora, 2014. 444 s.
10. Rudan V.Ya. Dosvid ta strategichni orientiri spivpraci Ukraini z Mizhnarodnim valyutnim fondom. *Ekonomichniy analiz : zb. nauk. prac / Ternopilskiy nacionalniy ekonomichniy universitet ; redkol. : O.V. Yaroschuk (golov. red.) ta in. Ternopil : Ekonomichna dumka, 2017. Tom 27. № 2. S. 36–49.*
11. Statti Ugodi Mizhnarodnogo valyutnogo fondu. Mizhnarodniy valyutniy fond. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_921.

12. Stiglic Dzh. Mnogoobraznee instrumenty, shire celi: dvizhenie k post-Vashingtonskomu konsensusu. *Voprosy ekonomiki*. 1998. № 8. S. 12.

13. Stiglic Dzh. Globalizaciya ta її tyagar: per. z angl. Kiev : Akademiya, 2003. S. 37.

14. Sultanov M.A. Analiz vliyaniya rekomendacij MVF na situaciyu v razvivayuschihsyastranah v period ekonomicheskikh krizisov. URL: <http://jurnal.org/articles/2010/ekon64.html>.

15. Furman I.V. Mizhnarodniy valyutniy fond v konteksti spivpraci z Ukraïnoyu: suchasniy stan, riziki, perspektivi. *Palamar. Zbirnik naukovih prac*

VNAU. *Seriya: Ekonomichni nauki*. 2013. № 4 (81). S. 275–285.

16. Bistis G. From Karamanlis to Tsipras: The Greek Debt Crisis through Historical and Political Perspectives. *Mediterranean Quarterly*. 2016. Vol. 27. No 1. P. 30–54.

17. Greek Statistics, The Bank of Greece. URL: <http://www.bankofgreece.gr/Pages/en/Statistics/default.aspx>.

18. Proczek M. Działalność międzynarodowego funduszu walutowego na rzecz równoważeniariozwoju państw członkowskich. URL: http://kolegia.sgh.waw.pl/pl/KES/kwartalnik/Documents/MPsrodek_%20KES%202_18.pdf.

A change of sociopolitical climate in the European countries in the context of the International Monetary Fund activities

Dovbysh Mykyta Olehovych

Postgraduate Student of the Department of Political Science and Law
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky
Staroportofrankivska Str., 26,
Odesa, Ukraine

Many countries in the world, carrying out economic transformations, require large investments. Especially in countries with a transition economy, where the need for money is felt to be particularly acute, there is a need for internal and external borrowing, which are fixed in the form of public debt. In an unstable economic situation in Ukraine, the issue of public debt is very relevant, as it is closely linked to a number of factors such as chronic budget deficits, structural deformation of the economy, dependence on imports of energy resources, significant capital requirements for technological upgrading of the national economy, low level of investment and innovation activity, the need to increase foreign exchange reserves to ensure the stability of the national currency, inelasticity of expenditures budget and others. That is why studying the main directions of the IMF's influence on macroeconomic stabilization in the countries of Europe and the development of new scientific results on this basis that can be used in Ukraine is important and timely. The election of a modern Ukrainian state as a vector of European development, which means in the future its accession to the European Union, has become one of the arguments or grounds for the Ukrainian Government to appeal for a loan from the International Monetary Fund for the successful development of the national economy. Therefore, there is a need for a thorough scientific research on the IMF's activities in the field of social policy in relation to countries lent to them on the example of other countries.

The purpose of this study is to examine the situation in which the EU countries as a result of the debt crisis, the reasons for its occurrence and the forecasting of possible scenarios for its emergence.

The article deals with the issue of the activities of the International Monetary Fund in the field of social policy. The author reveals the experience of the International Monetary Fund and its prospects in Ukraine, the Czech Republic and Greece, and examines the state and trends of public debt.

The consequences of its dynamics on the country's economy are indicated, and ways of improving public debt management during the financial and economic crisis are proposed. This article enlightens the operation of the International Monetary Fund in the field of social policy. The author unfolds the operation of the International Monetary Fund and its prospects of work with Ukraine, Czech Republic and Greece, as well as the state and tendencies of government debt. The described consequences have a huge impact on the country's economy. The article also suggests different ways of improving the control of government debt during the period of economic crisis.

Key words: *The International Monetary Fund, IMF, government debt, external debt, control of government debt, debenture security, pension reform, economic crisis, financial default.*